

M 8584:1-11

Landskap: Skåne

Inlämnat av: S Gunnarsson

Härad: V Göinge

Adress: Svenshögsvägen 13 i Lund

Socken: Vittsjö

Uppteckningsår: Avskriven 1942

En torpargummas skildring av sina upplevelser sid 1-9

Torparbarns nöjen sid 10-11

Täckare-Johannas levnadssaga

Från torparepokens tid. En torpargummas skildring om sina upplevelser. Ur minnet vill jag härmed anföra en liten livsskildring av en fattig torpargumma, som i mina barndomsår bodde i en liten oansenlig koja i den djupa skogen på Bökholms ägor. Så här ungefär berättade gumman, vars namn var Johanna, om sina levnadsförhållanden från tidigare år. Jag föddes den 21 november 1823 i ett mycket fattigt skogstorp i Markaryd sn i Småland. Min far var en "kronans karl", en knekt vid namn Anders Tall. Han vistades en stor del av året ute på heden långt borta från hemmet, och mor och barnen (vi var många barn) måste försöka klara sig så gott de kunde på det lilla som torpet gav, samt på vad far någon gång då och då kunde sända hem av sin lilla obetydliga knektlön och vad mor kunde förtjäna på spånad som hon utförde åt bondgummorna på orten. Spånadsarbetet betalades emellertid mycket dåligt, och som dessutom barnen tog mors tid i anspråk blev hennes förtjänst föga stor, men bättre med något än inget. Brödet var ofta ganska knappt och mjölet till detta måste understundom utdrygas med olika slags surrogat, däribland även syrafrön. Potatis ingick för övrigt som en viktig beståndsdel i det magra kosthålllet. Under långa tider fanns det inte en enda bit sovel i huset till brödet, möjligtvis någon gång härsken sill som det lyckades att erhålla för billigt pris.

I dopet erhöll jag namnet Johanna och kallades sedan i orten för "Talls Johanna" efter min fader. Tidigt måste jag ut från hemmet för att själv tjäna till mitt uppehälle, om sommaren vaktade jag får och getter i skogarna. Det var på den tiden då vargarna grasserade i bygderna och ibland kunde det hända att de bortsnappade ett lamm eller en killing ur min hjord utan att jag kunde hindra det. Vad förmådde väl ett barn mot dessa grymma bestar, för vilka man t o m riskerade livet om man försökte rädda det av dem tagna bytet! Om vintern var jag barnpiga på någon bondgård. Någon kontant lön erhöll jag inte, utan endast maten samt någon gång ett gammalt avlagt klädesplagg som något av barnen vuxit ur. Sedan jag konfirmerats eller som det hette "läst mig fram för prästen" blev jag först sk minstpiga på ett ställe där jag till att börja med erhöll 7-8 kr i lön om året. Efterhand sedan jag började bli vuxen ökades lönen och vid 20 års ålder erhöll jag 25 kr i årslön. Jag hade då flyttat från min hemtrakt till Vittsjö sn i Skåne, där jag staddade mig på Oretorpsgården som ladugårdspiga som det hette. Där blev jag bekant med min blivande man, vilken samtidigt tjänade som dräng på gården. Vi fick tämligen snart tycke för varandra och efter ett par års tid ingick vi äktenskap.

En ny period hade i och med mitt äktenskap inträtt för mig. Istället för "Talls Johanna" blev det nu Täckare-Johanna efter min man Täckare-Nilsson. Efter vårt giftermål skulle vi bilda oss ett eget hem. Men detta var lättare sagt än gjort, alldenstund vi båda var mycket fattiga. Att köpa oss ett eget hemvist var lönlöst att tänka, men vi beslöt att enligt dåtida sed städja en utmarksbit jord av någon bonde och bli dagsverkstorpäre. Efter många om och men lyckades vi äntligen i detta uppsåt och vi städjade en eländig jordbit av Bökholma-Hans. I städja för jorden skulle vi erlægga 50 kr, och han var ädelmodig nog att ta en revers på beloppet. Vidare skulle vi sedan enligt upprättat torparkontrakt årligen till jordägaren utföra 12 mans- och 12 kvinnodagsverken. Den städjade jordbiten var belägen inne i djupa skogen, cirka 1 km från byn och gränsade intill Kraxasjön i norr. Fastän långt ifrån några människoboningar låg den dock intill allmänna bygdevägen Emmaljunga – Yxenhult.

Nu hade vi vårt framtida verksamhetsfält utstakat och nu gällde det allra först och främst att få något att bo i. Min man var vad man kallar händig, så han kunde utföra det mesta arbetet med byggandet själv. Men det värsta var att anskaffa det nödvändiga materialet. Dock – även detta lyckades och en vacker dag stod stugan färdig. Vi kunde flytta in i eget bo! Visserligen var stugan enkel och möbleringen ringa, men ack vad det kändes skönt ändå att få komma under eget tak. Sedan vi först inhägnat torpområdet, grep vi oss an med odlingen av jorden, varvid vi hjälptes åt efter bästa förmåga. Vi började först uppodlingen närmast bostaden där vi sedan satte potatis. Efterhand utökade vi den odlade arealen samt sådde råg och korn m m. Vi anlade och omgärdade också en liten have (trädgård) vid stugan och planterade päron- plommon- och körsbärsträd samt blommor, och fick genom detta lite mer hemtrevligt efterhand.

Som redan omnämnts hade vi att utföra 12 mans- och 12 kvinnodagsverken årligen för torpet, s k höstdagsverken. Det var ju inte så många, men torpets areal var också inte heller stor. Fastän vi odlade allt som kunde odlas fick vi ändå inte födan till en ko på torpet. Vi kunde endast ha en get samt några får. Geten fick vara vår mjölkko. Min man som annars var taktäckare till yrket brukade jämväl åtaga sig odlingsarbeten med att s k flåhacka, för detta hade han en viss betalning per ruta. Den första tiden innan barnen började komma och jag p g därav inte kunde vara borta på arbete, brukade jag vara honom behjälplig med att flåhacka hos ortens bönder. Jag var kry och stark och klarade mig bra med arbetet så att jag hann med att hacka en ruta lika fort som min man. Det var också på den tiden vanligt med s k svedjebbruk, som förskaffade en hel del arbete åt den fattiga befolkningen, men daglönen var ytterst liten. Vanligen utgjordes den av 1 plåt = 33 öre eller allra högst 3 dr = 50 öre för ett mansdagsverke och 12 sk = 25 öre för ett kvinnodagsverke, och det var långa dagsverken med många arbetstimmar på den tiden.

På senhösten plögade min man åtaga sig s k plejlatröske, varvid han i trösklön erhöll 1 kappe per tunna (1 tunna = 36 kappar). Förtjänsten blev ringa, men de fattiga hade inte så stora pretentioner på den tiden. Bara man någorlunda kunde slippa svälta var man nöjd och belåten. För oss gick det någorlunda an så vi slapp att direkt lida nöd, fastän det naturligtvis under vissa tider var ganska svårt att få brödet att räcka till. I synnerhet blev detta följderna under missväxtåret 1868 som var ett veritabelt nödår, sorgligt i åminnelse och som alltsedan dess benämns för 'det svåra året'. Svåra frostnätter i förening med en stark torka under våren och sommaren förorsakade att det blev nästan ingen gröda alls, i synnerhet på höglänta och frostnemma marker. Tiderna blev därigenom så dåliga att knappast någon hade råd att ha en arbetare ens för bara födan. Vi lyckades dock något sånär nätt och jämt reda oss undan svälten. Barnen sånär som den yngste sonen hade redan lämnat

hemmet, så att vi var endast 3 personer. Min man brukade ibland jämväl idka fiske i den intilliggande Kraxasjön. Sjön blev oss detta året till stor nytta genom de rika fiskfångster som den då gav. Besynnerligt nog var det alldeles ovanligt mycket fisk, så att vi kunde äta fisk varje dag under sommarens lopp, och vad vi inte genast förmådde använda som färsk klyvde vi och torkade till vinterbehov. Den gamla satsen som säger att "då lanned gir litt, gir sjön bra" besannades verkligen vad Kraxasjön beträffade under nödåret 1868.

Efter 1870-talets ingång började efterhand allt bättre och ljusare tider inträda. Vad som under den första tiden vi innehade torpet oroad oss mycket, var de många vargarna som då grasserade, och för vilka jag alltifrån mina första barnaår hyste verklig fruktan. Under dessa bistra vintrar kom de fram till vårt torp sökandes efter något att stilla sin hunger med. Ibland – i synnerhet nattetid – var de mycket närgångna, och man riktigt ryste när man hörde deras hemska tjut och ylanden. Ett bevis på vargarnas närgångenhet må anföras. En natt vaknade min man och jag av att den get vi hade – vår mjölkko – bräkte så förtvivlat. Vi skyndade upp och ut för att se vad som var på färde. Vi fick då se en varg som höll på att krafsa sig under stenfoten till ladugården där geten stod bunden. Den var redan kommen in med halva kroppen och trängde allt längre och längre in. Med förenade ansträngningar lyckades vi emellertid skrämja den, och efter att i det då rådande månskenet ha visat oss ett par välförsedda tandrader, lommade den tillbaka in i skogen, och vår get var räddad.

Vid flera olika tillfällen höll jag på att bli överfallen av vargar. Jag minns särskilt en gång då jag varit framme vid en av gårdarna i byn kort före jul och varit behjälplig vid slakt. Arbetet drog ut på tiden och det blev nästan midnatt innan jag blev färdig att återvända hem. Som det var en mycket kall och bister natt, rådde gårdsfolket mig att stanna kvar över natten, allra helst som vargarna gjorde skogen osäker nattetid och det var stor risk att vandra därigenom för en ensam person. Jag lät dock ej övertala mig utan sade att jag ändå skulle försöka att gå hem, och sedan jag fått en bit fläsk och lite korv med mig hem, begav jag mig iväg mot hemmet i mörkret och kylan. Då jag kommit fram till den gamla sågmöllan (byamöllan) hörde jag plötsligt långt bort i fjärran utdragna vargtjut och ylanden, som lät mig förstå att många vargar var i sällskap. Jag började då att springa av alla krafter, och allteftersom jag sprang hörde jag till min förskräckelse att ylandet blev högre och högre, så jag förstod att de kom allt närmare. Då jag äntligen nådde hemmet och kom in i stugan föll jag ihop på golvet och kunde endast framstamma att vargarna var efter mig! Min man gick då ut för att se om vargarna syntes. Han kunde då höra att de befann sig vid den närbelägna s k Horsahultsmossen. Om jag endast haft några få alnars längre väg hem hade de hunnit upp mig och vad följderna härav blivit kan lätt tänkas!

Apropå vargar så anordnades gång efter annan skallgång och jakt på dessa, berättar Johanna och fortsätter: De måste hållas efter, ty genom sin grymhet och glupskhet förorsakade de stor skada på nötkreaturen och i synnerhet ungdjuren, samt fåren och getterna som de lade beslag på. Då det var frågan om en storjakt eller "jäjt" som det benämndes på bygdemålet, deltog folk från flera socknar av båda könen, därtill uppbadade genom kungörelser och kallelser, ty ingen fick utan giltiga skäl undandraga sig. Skallgångarna som leddes av s k skallfogdar anordnades merendels på vintrarna, då marken såväl som sjöar och vattendrag tillfrusit, så att drevfolket obehindrat kunde dra fram. Skallfogdarna ordnade drevfolket och placerade dem på bestämda platser. De skulle sedan gå fram mot den plats där jägarna fattat posto. Folket i drevkedjan var till en början tämligen långt ifrån varandra, men kom varandra närmare allteftersom de tågade fram och när de kom nära målet, där

skyttarna var uppställda, var drevkedjan slutent helt tillsamman. Jag har också själv varit med om att jaga varg, omtalar vidare Johanna. Jägarna hade den gången fattat posten vid Hemmeströ myr i Åkarp sn. Marken var betäckt med ett tjockt lager snö och det var bitande kallt. På obanade marker släpade jag mig fram i den djupa snön. Jag hade endast träskor på fötterna, och några underkläder hade jag inte på mig. Mil efter mil tog jag mig fram i den svåra terrängen. Värst var det dock när jag efter den ansträngande marschen genomblöt och andfådd kommit fram till mötesplatsen, där vi skulle vänta tills det skjutna viltbrådet värderats, och där vi under tiden skulle förtära den mat vi tagit med oss från hemmet. Jag hade blivit svettig av marschen, nu huttrade jag av köld. Det var inte heller roligt att veta, att jag hade över 2 mil att gå för att åter komma hem, trött och utschasad som jag var efter dagens svåra strapatser. Mörkret hade redan inträtt innan vi lämnade mötesplatsen. Men hur det var, så gick allt lyckligt och väl och jag ådrog mig inga men av de utståndna strapatserna.

Mycket har jag varit med om under min levnad och många upplevelser av skilda slag, därav många svårartade, har jag fått genomgå, säger Johanna slutligen, men det svåraste av allt var då min käre make i början av 1880-talet borttrycktes från mig av döden och jag lämnades ensam i den lilla kajan i skogen. Det blev så tyst och ödsligt härute, men jag beslöt mig ändå att stanna kvar på denna plats, vilken trots alla de motigheter och besvär som jag haft här, även gett mig många ljusa minnen samt blivit mig kär och omistlig. Även sedan jag blivit änka har jag lyckats bemästra svårigheterna med att på ett ärligt sätt försörja mig, så att jag inte har behövt ligga någon till last. Van vid försaker och umbäranden ända från späda år har jag heller aldrig haft några stora anspråk på livet, i arbetet har jag funnit lycka och trevnad, och nöjd och belåten med försynens skickelser har jag varje afton gått till vila efter dagens mödor och besvär. Så långt berätterskan.

Till framomstående vill nu nerskrivaren härav tillägga: Jag minns mycket väl Täckare-Johanna från mina uppväxtår. Hon var trots de många försakelserna, de många slagen av umbäranden, den stora fattigdomen och nöden som hon fått pröva på i livets hårda skola, dock den mest belåtna och förnöjsamma människa man kunde tänka sig. Från tidiga barnaår till sena ålderdomen hade Johanna fått arbeta och sträva, det var hennes dagliga lott, men häri fann hon lyckan. Hennes glädje var också att kunna hjälpa andra. Vid många sjukbäddar var hon till hjälp och lisa för de lidande, men själv fordrade hon inget tillbaka. Hälsa och krafter förunnades henne av den gode guden in i sena ålderdomen, och hon kunde arbeta för sitt uppehälle så länge hon levde. Nöjd och belåten in i det sista lade hon sitt trötta huvud till vila och inslumrade i den sista sömnen den 4 februari 1897.

Några dagar därefter begravdes hon på socknens kyrkogård. Dagen efter begravningen hölls det auktion på hennes kvarlåtenskap och torpstugan såldes för 25 kr. Huset nerrevs och bortflyttades någon tid därefter till Granetorp, och där det forna hemmet var blev nu allt så tomt och ödsligt. Under de mer än 4 decennier som sedan dess runnit ut i tidens omätliga ocean har vildmarksvegetationen tagit överhanden, och numera finns det inte mycket kvar av konkreta ting, som minner om att ett hem funnits härute. Endast några murstensrester och den gamla delvis övervuxna källan och källargropen bär ännu vittne härom.

E P genom M G

En gammal ännu levande f d torpartös omtalade att hon ännu vid långt framskriden ålder med kärlek och vördnad ofta tänker på den lyckliga och sorgfria barndomstiden i det fattiga hemmet. Med synnerlig förkärlek säger hon sig ihågkomma hur glad hon blev, då hon vid 6 års ålder

jämte sina föräldrar och en liten bror blev inbjuden att fira julafton hos sina morföräldrar i deras hem som också var en torpstuga. Fastän 6 år gammal hade hon knappast varit utanför hemmets hank och stör, inte underligt då att hon kände sig glad och upprymd vid tanken på en långväga färd av cirka 2 km! När den efterlängtrade dagen kom, drog hennes far henne och en yngre bror på en släde fram över kärr och moras, som Kung Bore med snö och is slagit en brygga över. Det var kallt så att kölden nöp i kinderna, men vad betydde det väl mot att få åka släde och se sig omkring! Ack så härligt det var! Och hon säger att fastän så lång tid förflutit sedan dess med många, även ljusa, minnen, så tillhör detta ännu hennes livs ljusaste minne. Nu är hennes hem för länge sedan utplånat, men hon säger att varje gång hon besöker platsen där detta en gång stått, blir hon riktigt sentimental vid minnet från barndomstiden och erinrar sig då orden "Här var det moderhänder ömt mig smekte, här blev jag lyft uppå min faders arm". Jag har hört flera av de gamla f d torparbarnen säga det, när de någon gång då och då besöker de platser där deras hem fordom legat, och där nu vildmarksvegetationen snart har utplånat spåren av det forna hemmet. Ack så mycket roligt jag har haft på denna plats!

Se n.s.

Väl var den enkel min barndomstid

Men dock hvart minne som knyts därvid

Jag skall för lifvet bli trogen

Jag kan ej glömma de sälla dar

Då jag var hemma hos mor och far

I den låga hyddan i skogen